

ประวัติและแนวความคิดทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องภาษาศาสตร์

๒.๑ ปัญหาเรื่องความหมายของภาษาศาสตร์ในทางตะวันตก

ภาษาศาสตร์ คือ ชุดของข้อความที่ใช้ติดต่อบรรดาคนโดยปราศจากการ
ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในกิจกรรมทางศาสนา แหล่งของภาษาศาสตร์อาจมีที่มาจากหลายทาง เช่น
จากในพระคัมภีร์ จากการสั่งสอนเผยแพร่ศาสนาของพระสาวก จากพิธีกรรมทางศาสนา
หรือจากการบรรยายประสบการณ์ทางศาสนาของตัวศาสนิก เป็นต้น

นักปรัชญาทางตะวันตกซึ่งมีแบบชีวิตอยู่ในบรรยากาศของวัฒนธรรมทางคริสต์ศาสนานั้น สนใจภาษาศาสตร์ในขอบเขตที่เกี่ยวข้องกับข้อความทางเทววิทยา (Theological Statement) ที่ยืนยันถึงความมีอยู่ของพระเจ้าอันเป็นสิ่งเหนือธรรมชาติ ในขณะที่นักปรัชญาสนใจถึงเรื่องทางคุณค่าต่าง ๆ อาทิ ความยุติธรรม ความดี หรือจุดหมายของชีวิต เป็นต้น ซึ่งในบรรยากาศที่มีการยึดเอาความเชื่อทางศาสนาเป็นความคิดกระแสหลักของสังคมนั้น สิ่งเหล่านี้จะมีความหมายโดยขึ้นอยู่กับพื้นฐานของข้อความทางเทววิทยาที่รองรับอยู่ กล่าวคือ ถ้าพระเจ้าที่เป็นหลักประกันของคุณค่าต่าง ๆ ไม่มีอยู่จริง เกณฑ์ตัดสินทางคุณค่าต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่กับใช้ไม่ได้ ฉะนั้น ก่อนที่จะเข้าใจถึงเรื่องปัญหาทางคุณค่าเหล่านี้ได้ ก็จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการเข้าใจความหมายของภาษาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับข้อความทางเทววิทยาก่อน

ปัญหาของข้อความทางเทววิทยา อยู่ที่การพยายามจะเข้าใจความหมายของคำคุณศัพท์ (Predicate) ที่ขยายประธาน (Subject) ในประโยค เช่น พระเจ้าคือความดี พระเจ้าคือความรัก พระองค์เป็นพระผู้สร้าง ฯลฯ ทั้งนี้เพราะการจะเข้าใจความหมายของ "พระเจ้า" ในประโยคใด เราต้องเข้าใจความหมายของคำคุณศัพท์ที่ขยายคำว่า "พระเจ้า" หรือเข้าใจคุณสมบัติของ "พระเจ้า" เสียก่อน แต่ปัญหาสำคัญก็คือ คำคุณศัพท์เหล่านี้เรานำมาจากภาษาสามัญที่ใช้กับสิ่งซึ่งสามารถสัมผัสได้ทั่วไป เมื่อนำมาใช้ขยายสิ่งที่ไม่มีความหมายให้จับต้องสัมผัส หน้าที่ของคำคุณศัพท์ในประโยคจะมีความหมายเปลี่ยนไป

จากที่ใช้ในภาษาสามัญ

ในการเรียนรู้ความหมายของภาษาสามัญ เช่น กรณีครูสอนเด็กว่า "พ่อแม่รักลูก" เด็กจะเข้าใจความหมายของคำว่า "รัก" ในประโยคนี้ได้จากการเข้าใจปรากฏการณ์บางอย่างที่เป็นการแสดงความรักของพ่อแม่ต่อลูก ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับประโยค "พระเจ้ารักมนุษย์" เราจะเข้าใจความหมายของคำว่า "รัก" ในประโยคนี้ได้ ก็ต่อเมื่อเข้าใจปรากฏการณ์ที่เป็น การแสดงความรักของพระเจ้าต่อมนุษย์เช่นกัน ซึ่งปรากฏการณ์นั้นคงจะต้องแตกต่างจากการ แสดงความรักของพ่อแม่ต่อลูกแน่ เพราะพระเจ้าไม่อยู่ในกาล-อวกาศ และไม่มีตัวตนให้จับต้อง สัมผัส เมื่อเป็นเช่นนี้ปัญหาซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันก็คือ ภาษาศาสตร์มีความหมายหรือไม่ และถ้า สมมติว่ามี ความหมายของภาษาศาสตร์คืออะไร

โดยเฉพาะในต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ ท่ามกลางบรรยากาศของกระแสความคิดที่ ถูกรื้อทลายโดยนักวิทยาศาสตร์เป็นแบบทของความรู้อะไรและความมีเหตุผล นักปรัชญาศาสนาได้พยายามหาทาง พิสูจน์ข้อความทางเทววิทยา เพื่อตอบสนองการทำทหายทางความคิดของพวกปฏิรูปนิยมที่เสนอ หลักพิสูจน์ (Principle of verification) เป็นเกณฑ์ตัดสินการมีความหมายของข้อความ

ตามเกณฑ์ตัดสินนี้ ภาษาศาสตร์ เช่น กรณีพูดถึงปรากฏการณ์เกี่ยวกับพระเจ้า เป็นต้น ไม่ใช่ทั้งข้อความประเภทที่จริงในตัวของมันเองโดยไม่ขึ้นกับปรากฏการณ์ในโลก (tautology) และไม่ใช้ทั้งข้อความที่จริงโดยพิสูจน์ยืนยันได้ จากหลักฐานที่มาจากวิธีการ เจิงประจักษ์ (empirical verification) แบบวิทยาศาสตร์ ภาษาศาสตร์จึงต้องถือว่า ไร้ความหมาย

ได้มีกระแสความพยายามปกป้องการมีความหมายของภาษาศาสตร์อยู่ ๒ แนวทาง ใหญ่ ๆ คือ นักปรัชญาศาสนาจำนวนหนึ่งรับคำท้าทางความคิดของพวกปฏิรูปนิยม และพยายาม

แสดงให้เห็นว่าข้อความทางศาสนาสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้โดยหลักการ ฉะนั้นจึงเป็นข้อความที่มีความหมาย ต่อมาเมื่อความคิดในปรัชญาวิทยาศาสตร์เปลี่ยนไปจากการถือเอาหลักพิสูจน์เป็นเกณฑ์ตัดสินการมีความหมายของข้อความ หันมาใช้หลักการแสดงให้เห็นว่าเท็จได้ (Principle of falsification) เป็นเกณฑ์ตัดสินของข้อความที่เป็นวิทยาศาสตร์ ก็มีนักปรัชญาทางศาสนาอีกจำนวนหนึ่งพยายามแสดงให้เห็นว่าข้อความในภาษาศาสนาอาจจะเท็จได้ (falsifiable) เพื่อชี้ให้เห็นว่าภาษาศาสนาเป็นข้อความที่มีความหมายแบบเดียวกับข้อความในภาษาวิทยาศาสตร์

ส่วนกระแสความพยายามอีกแนวทางหนึ่งวางอยู่บนสมมติฐานของความเชื่อที่ว่า เกณฑ์ตัดสินการมีความหมายของข้อความในภาษาวิทยาศาสตร์ครอบคลุมไม่ถึงข้อความในภาษาศาสนา ฉะนั้นแม้ภาษาศาสนาจะไม่มีทางพิสูจน์ได้ว่าจริง (unverifiable) หรือไม่มีทางแสดงให้เห็นได้ว่าเท็จ (unfalsifiable) ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องสำคัญอะไร เพราะไม่

ความคิดของพวกปฏิฐานนิยมในช่วงแรกถือว่าภาษาศาสนาไม่มีความหมายเพราะไม่มีทางพิสูจน์ได้ว่าจริง (unverifiable) คำว่า "ไม่มีความหมาย" ในบริบทนี้ หมายถึงเป็นข้อความที่ไม่มีแก่นสารสาระอะไร เนื่องจากไม่ได้ขึงถึงสิ่งใด ๆ ในโลก ส่วนในกรณีการไม่มีความหมายเพราะไม่มีทางแสดงให้เห็นได้ว่าเท็จ (unfalsifiable) คำว่า "ไม่มีความหมาย" ในบริบทนี้ หมายถึงไม่ใช่ข้อความแบบวิทยาศาสตร์ แต่เนื่องจากบรรยากาศทางความคิดตอนนั้น ถือเอาวิทยาศาสตร์เป็นแม่บทของความรู้ เมื่อข้อความทางภาษาศาสนาไม่อยู่ในเกณฑ์ของข้อความแบบวิทยาศาสตร์ ภาษาศาสนาก็ไม่ถือว่ามี ความหมาย ไม่จัดเป็นความรู้ที่มีความเป็นเหตุผล (irrationality) และเสียเวลาที่จะไปศึกษาถึง ค้วยเหตุถึงกล่าว แม้คำว่า "ไม่มีความหมาย" ในกรณีแรก และกรณีหลังจะมีนัยะที่แตกต่างกัน แต่ก็มิมีผลกระทบในแง่การใช้ค่อนักการศาสนาคล้ายคลึงกัน คือ ทำให้คนเลิกสนใจศาสนา

ได้หมายความว่า ภาษาศาสนา จำเป็นจะต้องไร้ความหมายด้วย ทั้งนี้เนื่องจากวิทยาศาสตร์ และศาสนา เป็นกิจกรรมที่อยู่คนละมิติกัน ทั้งก็มีเกณฑ์ตัดสินความหมายในบริบทของตน ความคิดช่วงหลังของวิกเตออร์ ไทน์ในเรื่อง เกมภาษานับ เป็นพื้นฐานส่วนหนึ่งที่ช่วงสนับสนุนความ เชื่อตามแนวทางนี้

๒...๑ การพยายามพิสูจน์ข้อความในภาษาศาสนา

ตัวอย่างสำคัญของข้อโต้แย้งที่ชี้ให้เห็นว่า ข้อความทางเทววิทยาไม่สามารถ พิสูจน์ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ โค้ดแกบท์ความเรื่อง "พระเจ้า" ของ จอห์น วิสคัม^๒ โหมทความ นี้วิสคัมยกตัวอย่าง เปรียบเทียบว่า มีชาย ๒ คนเดินไปในสวนร้างแห่งหนึ่ง ซึ่งคนทั้ง ๒ เคย เข้ามาเกินเที่ยวในอดีต และพบว่ามีคนไม่บางคนยังคงอยู่ในสภาพเรียบร้อยเหมือนเดิม ท่าม

การใช้เกณฑ์พิสูจน์ได้ว่าจริง (verifiable) หรือมีทางแสดงให้เห็นได้ว่าเท็จ (falsifiable) เป็นแนวทางตัดสินว่าภาษาศาสนา "ไม่มีความหมาย" นั้น ล้วนแต่วางอยู่ บนเบื้องหลังความคิดที่ถือเอาวิทยาศาสตร์เป็นต้นแบบของความรู้นุษย์ ฉะนั้น การอ้างเหตุผล จึงมีรูปลักษณะโดยทั่วไป คือ

- ๑. ข้อความใดที่เป็นเรื่องศาสนา   ข้อความนั้นไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ;
 $\forall x (Rx \rightarrow \sim Sx)$
- ๒. ข้อความใดที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์   ข้อความนั้นไม่เป็นความรู้ ;
 $\forall x (\sim Sx \rightarrow \sim Kx)$
- ๓. เพราะฉะนั้น ข้อความใดที่เป็นเรื่องศาสนา   ข้อความนั้นไม่เป็นความรู้ ;
 $\forall x (Rx \rightarrow \sim Kx)$

แนวทางปกป้อง "การมีความหมาย" ของภาษาศาสนาแบบแรกนั้น เป็นการพยายามแย้งตรงข้อ อ้างที่ ๑ ส่วนแนวทางแบบหลังนั้นเป็นการพยายามแย้งตรงข้ออ้างที่ ๒

^๒ John Wisdom ; "Gods" , in Philosophy of Religion, ed. Georges Abernethy and Thomas A Langford (New York : The Macmillan, 1962) pp.340.-349.

กลางวิชัยที่ขึ้นรถขี้กูด ชายคนแรกแสดงความคิดเห็นว่าคงจะมีคนสวนมากดูแลต้นไม้เหล่านี้ ในช่วงที่ผ่านมา แต่เมื่อสอบถามจากเพื่อนบ้านข้างเคียง ปรากฏว่าไม่เคยมีใครสังเกตเห็นคนสวนเข้ามาดูแลต้นไม้เลย ชายคนแรกยังคงยืนยันความคิดของตนว่า มีคนสวนแอบมากดูแลต้นไม้เหล่านี้ เพียงแต่เข้ามาทำงานในช่วงกลางคืนจึงไม่มีใครสังเกตเห็น แต่ชายคนที่ ๒ ก็แย้งว่า ถ้ามีคนสวนแอบเข้ามาทำงานในช่วงกลางคืนจริง อย่างน้อยก็คงจะมีคนได้ยินเสียงของเขบ้าง ในเมื่อไม่มีใครเห็นหรือได้ยินเสียงคนเข้ามาทำงานในสวนเลย แสดงว่าไม่มีคนเข้ามาดูแลต้นไม้ดังกล่าว ชายคนแรกยังคงยืนยันความเชื่อของตนต่อไปว่า มีคนสวนที่ไม่มีใครเห็นตัว และไม่มีใครได้ยินเสียง เข้ามาดูแลต้นไม้ที่เขารัก ส่วนชายคนที่ ๒ ก็ยืนยันความเห็นของตนว่า ไม่มีคนสวนที่มองไม่เห็นเช่นนั้น

วิศกิมซีให้เห็นว่า สำหรับคนที่เชื่อว่ามิพระเจ้ากำลังดูแลโลกอยู่ ก็เหมือนกับชายคนที่เชื่อว่า มีคนสวนซึ่งไม่มีใครเห็นตัวหรือได้ยินเสียง เข้ามาดูแลต้นไม้ในสวน เราไม่สามารถพิสูจน์ยืนยันถึงความมีอยู่ของพระเจ้า (คนสวนที่มองไม่เห็น) จากข้อมูลเชิงประจักษ์ (สภาพของสวน) ที่ปรากฏให้เห็น การพยายามพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้าจากข้อมูลเชิงประจักษ์นี้ต้องการจะแย้งการอ้าง เหตุผลของพวกปฏิฐานนิยมที่ว่า

ตัวอย่างของวิศกิมซี มีความสับสนที่นำเอาคำว่า "พระเจ้า" ซึ่งเป็นสิ่งที่เรายังไม่รู้คุณสมบัติชัดเจน มาเปรียบเทียบกับ "คนสวน" ซึ่งเป็นสิ่งที่เรารู้คุณสมบัติชัดเจน เมื่อเป็นเช่นนี้ขณะที่ชายคนแรกพูดถึง "คนสวน" ที่มองไม่เห็น คนสวนในความหมายนี้เป็นคำในระบอบทฤษฎี (theoretical term) ซึ่งความหมายของคำดังกล่าวถูกกำหนดโดยบริบทของทฤษฎีที่คำ ๆ นั้นปรากฏอยู่ ส่วนความหมายของ "คนสวน" ซึ่งชายคนที่ ๒ พูดถึง เป็นคำที่ใช้ในความหมายระบอบปรากฏการณ์ทั่วไป เกณฑ์ตัดสินของการมี คนสวน จึงขึ้นอยู่กับว่าจะรับทฤษฎีนี้หรือไม่ ซึ่งเป็นคนละเรื่องกับเกณฑ์ตัดสินสำหรับการมี คนสวน ที่จะรู้ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ในโลก คำว่า "พระเจ้า" เทียบไต่กับ "คนสวน" ไม่ใช่ "คนสวน" ฉะนั้นจึงใช้เกณฑ์สำหรับตัดสินการมี "คนสวน" มาใช้กับ "พระเจ้า" ไม่ได้

- ๑. ข้อความทางเทววิทยาไม่มีทางทดสอบให้เห็นได้ว่าจริงจากข้อมูลเชิงประจักษ์
- ๒. ข้อความที่ทดสอบให้เห็นไม่ได้ว่าจริงจากข้อมูลเชิงประจักษ์ จะไม่สามารถยืนยันได้ว่าจริงหรือเท็จ

- ๓. ข้อความที่ยืนยันไม่ได้ว่าจริงหรือเท็จ ข้อความนั้นไร้ความหมาย
- ๔. เพราะฉะนั้น ข้อความทางเทววิทยาเป็นข้อความที่ไร้ความหมาย

จุดที่มีผู้พยายามแย้งคือ ในข้ออ้างที่ ๑ โดยฝ่ายที่เห็นด้วยกับการมีความหมายของภาษาศาสตร์จะแย้งว่า ข้อความทางเทววิทยาสามารถพิสูจน์ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ ตัวอย่างเช่น ในบทความเรื่องเทววิทยาและการพิสูจน์^๒ จอน ฮิกค์ ได้เสนอวิธีพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้าโดยอาศัยความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตายของชาวคริสต์เป็นเกณฑ์ กล่าวคือ ถ้าพระเจามีจริง หลังจากที่เราทายไปแล้วเราจะได้พบหน้ากับพระเจ้า แสดงว่า แม้เราจะยังไม่สามารถพิสูจน์ถึงความมีอยู่ของพระเจ้าได้ในปัจจุบัน แต่เราก็มีทางจะพิสูจน์ได้ในอนาคต

เมื่อ T = Theological statement ; E = Empirically testable
F = Factual assertion ; M = Meaningless

1. $\forall x(Tx \rightarrow \sim Ex)$
2. $\forall x(\sim Ex \rightarrow \sim Fx)$
3. $\forall x(\sim Fx \rightarrow Mx)$
4. $\forall x(Tx \rightarrow Mx)$

^๒ John Hick, "Theology and Verification," in The Philosophy of Religion, ed. Basil Mitchell (London, Oxford University Press, 1971), pp. 53 - 71.

และในเมื่อข้อความ "พระเจ้ามีอยู่" มีทางพิสูจน์ได้ (verifiable) ก็แสดงว่าข้อความนี้มีความหมาย

แต่วิธีการของอิกค์อาจจะแย้งได้ว่า ทั้งอยู่บนสมมติฐานของความเชื่อในเรื่องมีชีวิต หลังความตาย เพราะถ้าเกิดชีวิตหลังความตายไม่มีจริง จิตที่จะไปรับรู้หรือพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้าย่อมจะไม่มีด้วย และในเมื่อไม่มีจิตที่จะไปพิสูจน์พระเจ้า การพิสูจน์ก็เป็นไปไม่ได้ หรือถ้าพยายามจะพิสูจน์ก่อนว่ามีชีวิตหลังความตายจริง เพื่อนำมาใช้เป็นข้ออ้างในการพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้า การพิสูจน์เรื่องชีวิตหลังความตายดังกล่าว ก็เป็นข้อความประเภทที่พิสูจน์ได้ยากพอ ๆ กับการพิสูจน์เรื่องพระเจ้า ฉะนั้นเหตุผลของอิกค์จึงยังมีจุดอ่อนอยู่

นอกจากนี้ยังมีผู้พยายามพิสูจน์โดยอ้างประสบการณ์ทางศาสนาของศาสนิกบางคนเป็นข้อยืนยันความมีอยู่ของพระเจ้า กล่าวคือ เนื่องจากประสบการณ์ของมนุษย์ครอบคลุมกว้างขวางเกินกว่าขอบเขตจำกัดของสิ่งที่คนทั่วไปจะสามารถสังเกตได้ ฉะนั้น ข้อความทางเทววิทยาจึงอาจพิสูจน์ได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เป็นประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลเฉพาะตัว ซึ่งพิสูจน์ไม่ได้โดยตรงจากการสังเกตของคนทั่วไป แต่สำหรับศาสนิกที่มีประสบการณ์ทางศาสนาพร้อมกันจะสามารถใช้ภาษาศาสนาสื่อความกันได้อย่างมีความหมาย เรื่องนี้เหมือนกับประสบการณ์ในทางสุนทรียศาสตร์ เฉพาะผู้ที่เข้าถึงผลงานทางศิลปะเท่านั้น ที่จะสามารถสัมผัสกับความรู้สึกซาบซึ้งในงานศิลปะนั้นได้ แต่นี่ไม่ใช่ประสบการณ์ที่คนทั่วไปซึ่งไม่ได้ฝึกฝนเรียนรู้จะสามารถเข้าถึง

อย่างไรก็ตามความพยายามในการพิสูจน์ข้อความทางภาษาศาสตร์ต่าง ๆ เหล่านี้มีจุดที่ไม่ชัดหลายประการ ซึ่งเกิดจากความสับสนในการเข้าใจความหมายของคำว่า "พิสูจน์"

เทียบกับข้อความในทางวิทยาศาสตร์ที่ว่า "มีสิ่งมีชีวิตอยู่บนดาวอังคาร" ซึ่งแม้ในปัจจุบัน เราจะยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจริงหรือเท็จ แต่เราเชื่อว่าในอนาคตเมื่อวิทยาการต่าง ๆ ก้าวหน้ามากพอ เราจะสามารถพิสูจน์ข้อความดังกล่าวได้ ฉะนั้นจึงถือว่าข้อความนี้มีความหมาย

ในทางวิทยาศาสตร์เอง พิจารณาการอ้างเหตุผลในการพิสูจน์ข้อความทางเทววิทยา

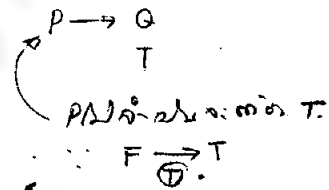
- ๑. ถ้าพระเจ้ามีจริง → ประสพการณ์ในการสัมผัสกับพระเจ้าของศาสนิกจะมีจริง
- ๒. สิ่ง เกตพบว่าศาสนิกบางคนมีประสพการณ์ในการสัมผัสกับพระเจ้า
- ๓. เพราะฉะนั้น สรุปว่าพระเจ้ามีจริง

เทียบกับการอ้าง เหตุผลในการพิสูจน์ข้อความทางวิทยาศาสตร์

- ๑. ถ้าทฤษฎีของนิวตันเป็นจริง → จะสามารถอธิบายการโคจรของดาวเนปจูนได้
- ๒. พบว่าทฤษฎีของนิวตันอธิบายการโคจรของดาวเนปจูนได้
- ๓. เพราะฉะนั้น สรุปว่าทฤษฎีของนิวตันเป็นจริง

โครงสร้างทางตรรกวิทยาในการอ้างเหตุผลเช่นนี้จะอยู่ในรูป

$$\frac{P \longrightarrow Q}{Q} \therefore P$$

จะเห็นได้ว่าวิธีพิสูจน์ดังกล่าวเป็นการสรุปนิคกฎ เกณฑ์ทางตรรกวิทยา (Fallacy) แต่เหตุที่เราเชื่อว่านี่เป็นการพิสูจน์ก็เพราะวางอยู่บนรากฐานของความเชื่อในวิธีการอนุมานแบบอุปนัย (inductive inference) แต่ทว่าทราบดีที่ยังไม่มีใครตอบคำถามของเควิตซุม ได้ว่า ทำไมการอนุมานแบบอุปนัยจึงใช้ได้ วิธีการพิสูจน์ดังกล่าวก็ยังมีปัญหา

นอกจากนี้หลักการพิสูจน์ (Principle of verification) ยังทำให้ข้อความสากล (Universal Statement) เช่น กฎต่าง ๆ ในทางวิทยาศาสตร์หมดความหมายไป ด้วยเพราะไม่สามารถหาหลักฐานที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์มาสนับสนุนข้อความสากลประเภทนี้ได้

ก L.A Selby-Bigge (ed.), A Treatise of Human Nature (London : Oxford University Press, 1967), P. 130 - 142.

มากพอตามเกณฑ์ของการพิสูจน์ ประกอบกับความสับสนในการเข้าใจความหมายของคำว่า มีหลักฐานสนับสนุน (Confirmable) ในการพิสูจน์ และโลกทัศน์ของปรัชญาวิทยาศาสตร์ ที่เปลี่ยนไปพร้อมกับความสิ้นสุดของทฤษฎีฟิสิกส์แบบเก่า เหล่านี้ทำให้มีการตั้ง เกณฑ์ตัดสินความหมายของข้อความทางวิทยาศาสตร์โดยการพิสูจน์ไป

ต่อมาเมื่อมีการใช้เกณฑ์ตัดสินที่ผิด เป็นหลักตัดสินการมีความหมายและการเป็นข้อความทางวิทยาศาสตร์แทน นักปรัชญาบางคน เช่น แอนโทนี โฟร ก็ชี้ให้เห็นว่า ข้อความทางศาสนาไม่มีความหมาย เพราะไม่อยู่ในเกณฑ์ดังกล่าว

โฟรยกตัวอย่าง เรื่องคนสวนที่มองไม่เห็นตัว และไม่ได้ยินเสียงของจอห์น วิสทิม มาเปรียบเทียบให้เห็น โดยอธิบายต่อไปว่า แม้จะพยายามพิสูจน์อย่างไรก็ตามเพื่อชี้ให้เห็นว่า ไม่มีคนสวนเข้ามาดูแลต้นไม้ เช่น เอารั้วไฟฟ้ามาถักนรอบสวน จักยามมาเฝ้า มีสุนัขคอยดมกลิ่น ฯลฯ สำหรับคนที่ยังเชื่อว่ามีคนสวนที่มองไม่เห็นตัว ก็ยังสามารถเชื่อต่อไปและหาข้อยกเว้นที่อยู่นอกกรอบการพิสูจน์ดังกล่าวมายืนยันความเชื่อของตนได้เสมอ เพราะการพิสูจน์ของเรามีขอบเขตจำกัดไม่สามารถดูช่องว่างที่มีอยู่ทั้งหมดได้ ในทำนองเดียวกันคนที่เชื่อว่ามีพระเจ้า ก็ยังสามารถหาข้อยกเว้นที่อยู่นอกกรอบการพิสูจน์มายืนยันความเชื่อของตนได้ต่อไป ข้อความในภาษาศาสนาที่วางอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในเรื่องพระเจ้า จึงไม่มีทางจะแสดงให้เห็นได้ว่าเท็จ^๒

^๑ ดู J.L.Mackie, "The Paradox of Confirmation," in The Philosophy of Science, ed. P.H. Nidditch (London : Oxford University Press, 1968) pp.165 - 176.

^๒ ดู Antony Flew, R.M.Hare and Basil Mitchell, "Theology and Falsification." in The Philosophy of Religion, ed. Basil Mitchell (London ; Oxford University Press, 1971), pp.1 - 12.

มีผู้พยายามแสดงให้เห็นว่า ภาษาศาสนาเป็นข้อความที่อาจเท็จได้ เช่น บางคนอาจเคยเชื่อว่าข้อความ "พระเจ้าทรงสร้างมนุษย์" นี้จริง แต่ต่อมาเมื่อมีประสบการณ์จากการค้นคว้าทางชีววิทยามากขึ้น ในที่สุดก็พบว่า ข้อความดังกล่าวเท็จ และหันมารับทฤษฎีวิวัฒนาการของคาร์วินแตน เป็นต้น แสดงว่าข้อความในภาษาศาสนามีทางที่จะเท็จได้ (falsifiable) ฉะนั้น จึงต้องถือว่าภาษาศาสนามีความหมาย

เมื่อมีคนเริ่มสังเกตเห็นว่า เกณฑ์ขจัดสิ่งที่ผิดก็ยังไม่ดี เพราะทำให้ข้อความประเภทที่ยืนยันความมีอยู่ (existential statement) ถูกปฏิเสธไป เช่น ข้อความ "มีสิ่งมีชีวิตบนดาวอังคาร" โดยสามัญสำนึกเรารู้ว่าข้อความนี้มีความหมาย แต่ในความเป็นจริงเราไม่มีทางแสดงให้เห็นว่าข้อความนี้เท็จได้ เพราะแม้จะหาหลักฐานสนับสนุนอย่างไรก็ตาม เรายังสามารถตั้งข้อสงสัยต่อไปได้เสมอว่า ข้อความดังกล่าวอาจเป็นจริง เพียงแต่สิ่งมีชีวิตบนดาวอังคารอาจมีลักษณะพิเศษแตกต่างจากชีวิตบนโลก ต้องการอาหาร หรือบรรยากาศที่แตกต่างจากชีวิตในโลกของเรา และเรายังค้นหาสิ่งมีชีวิตนั้นไม่พบ

๑. ถ้าถือตามเกณฑ์ขจัดสิ่งที่ผิด ต้องถือว่าข้อความ "มีสิ่งมีชีวิตบนดาวอังคาร" ไร้ความหมาย
๒. แต่โดยสามัญสำนึกเรารู้ว่าข้อความ "มีสิ่งมีชีวิตบนดาวอังคาร" มีความหมาย
๓. เพราะฉะนั้น จะถือเอาเกณฑ์ขจัดสิ่งที่ผิด เป็นเกณฑ์ตัดสินการมีความหมายของข้อความไม่ได้

จากสาเหตุต่าง ๆ ดังกล่าว ในที่สุดแนวทางการถกเถียงในเรื่องภาษาศาสนามีหรือ ไร้ความหมาย ตามเกณฑ์ของการพิสูจน์ไว้ว่าจริงหรือเกณฑ์แสดงให้เห็นได้ว่า เท็จก็ยุติลง

๒.๑.๒ การตีความภาษาศาสนา

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องความหมายของภาษาศาสนาอีกแนวทางหนึ่งไม่ได้มองจากเกณฑ์ตัดสินความหมายทางวิทยาศาสตร์ แต่มีการตีความภาษาศาสนาใหม่ว่าไม่ใช่เป็นการ

ยืนยันถึงสิ่งในโลกโดยตรง (straightforward factual assertions) การเข้าใจความหมายของภาษาศาสนาในลักษณะเช่นนี้ อาจมีแนวทางในการตีความแตกต่างกันไป ๔ ประเภท คือ

- ก. ภาษาศาสนา เป็นการแสดงออกของอารมณ์ความรู้สึก
- ข. ภาษาศาสนา เป็นสัญลักษณ์
- ค. ภาษาศาสนา เป็นตัวเชื่อมให้เกิดกิจกรรมในทางศาสนา
- ง. ภาษาศาสนา เป็นเครื่องมือให้เกิดประสบการณ์ทางศาสนา

ภาษาศาสนาในฐานะเป็นการแสดงออกของอารมณ์ความรู้สึก คนที่มีความคิดแนวนั้นจะมองภาษาศาสนาในลักษณะเป็นเหมือนภาษากรีกที่ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของผู้พูด ในส่วนที่สัมพันธ์กับความเชื่อและกิจกรรมในทางศาสนา เช่น "พระเจ้าทรงรักเรา" เป็นการสะท้อนความรู้สึกอบอุ่นใจ มีที่พึ่ง ไม่อ้างว้างเดียวดาย เทียบกับประโยค "ดอกไม้แห่งความรักเบ่งบานในดวงใจของฉัน" เป็นการสะท้อนความรู้สึกอบอุ่นใจ ร่าเริง และมีไมตรีจิต คำแต่ละคำในประโยคเหล่านี้ เช่น พระเจ้า, รัก, ดอกไม้ในดวงใจ ไม่ได้บ่งถึงข้อเท็จจริงอะไรในโลก เราไม่สามารถแยกเอาคำดังกล่าวออกมาพิจารณาความหมายโดยอิสระจากบริบทของประโยคที่คำ ๆ นั้นดำรงอยู่ และความหมายของประโยคจะสูญได้จากอารมณ์ความรู้สึกของผู้พูดที่อาศัยภาษานั้นเป็นเครื่องมือแสดงออกมา

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

กิจกรรมของนักปรัชญาศาสนาในแนวทางแรก วางอยู่บนสมมติฐานในการมองภาษาศาสนาจากพื้นฐานอย่างเดียวกับภาษาวិทยาศาสตร์ อันเป็นข้อความที่กล่าวถึงข้อเท็จจริง (Fact) เกี่ยวกับโลก หรือธรรมชาติซึ่งสามารถตรวจสอบยืนยันได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ เช่น มองคำว่า "พระเจ้า" ในฐานะเป็นคำที่สะท้อนข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งในโลก เหมือนคำว่า "โต๊ะ" ซึ่งสะท้อนของสิ่งหนึ่งอันเป็นข้อเท็จจริงในโลก เป็นต้น ส่วนกิจกรรมของนักปรัชญาศาสนาแนวทางนี้จะมองภาษาศาสนาในอีกมิติหนึ่ง ซึ่งไม่ได้อยู่บนพื้นฐานอย่างเดียวกับภาษาวิทยาศาสตร์ข้างต้น

ภาษาศาสตร์ในฐานะเป็นสัญลักษณ์ การเข้าใจภาษาศาสตร์ในลักษณะของสัญลักษณ์ เป็นสิ่งที่รู้จักกันมานานแล้ว ตัวอย่างเช่น บัณฑิตชาวคริสต์จำนวนไม่น้อยที่เข้าใจว่า เรื่อง น้ำท่วมโลกและพระเจ้าทรงให้โนอาห์ก่อสร้างเรือขึ้นรับสิ่งมีชีวิตไว้อย่างละคู่ ไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ แต่เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการลงโทษคนบาปและการช่วงเหลือคนดี ของพระเจ้า หรือข้อความในพระคัมภีร์บางตอนที่กล่าวถึงพระเจ้าว่าเป็นผู้เลี้ยงแกะ นั่นก็ไม่ได้ หมายความว่าจริง ๆ ว่าพระเจ้าเป็นผู้เลี้ยงแกะ แต่เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการดูแลเอาใจ ใส่ของพระเจ้าต่อมนุษย์

อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษาสัญลักษณ์เช่นนี้จำเป็นต้องมีสิ่งในโลกที่มีลักษณะบางแง่ คล้ายกับสัญลักษณ์ดังกล่าว ซึ่งผู้ทศาศึกษาภาษาสัญลักษณ์นั้นบังถึง ในกรณีของภาษาศาสตร์ สิ่งในโลกที่สัญลักษณ์สื่อแทนนี้อาจเป็นเรื่องของอุดมคติทางศีลธรรม ทศณะคติ หรือคุณค่าใน ทางศาสนา อาทิ "พระเจ้า" อาจเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงระเบียบกฎเกณฑ์สูงสุดในธรรมชาติ ที่กำหนดความเป็นไปของปรากฏการณ์ต่าง ๆ หรือการกลับคืนชีพของพระเยซูอาจเป็นภาษา สัญลักษณ์ที่หมายถึงศักยภาพในการปลดปล่อยตนเองเป็นอิสระ และเข้าถึงคุณค่าสูงสุดทางศีลธรรม ของมนุษย์ ดังนี้ เป็นต้น การใช้ภาษาสัญลักษณ์ในการสื่อความเช่นนี้อาจมีประสิทธิภาพช่วยให้คน เข้าถึงคุณค่าทางศาสนาที่แฝงอยู่ยิ่งกว่าการใช้ภาษาธรรมดาบรรยายถึงสิ่งเหล่านั้นโดยตรง โดยเฉพาะภายใต้บริบทของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมบางยุคสมัย

ภาษาศาสตร์ในฐานะเป็นตัวเชื่อมให้เกิดกิจกรรมทางศาสนา ลักษณะเช่นนี้เป็น การมองหน่วยพื้นฐานของภาษาศาสตร์ว่าอยู่ที่ชุดของข้อความที่ก่อให้เกิดกิจกรรมในทางศาสนาขึ้น ความหมายไม่ได้อยู่ที่คำหรือประโยค แต่อยู่ที่ข้อความทั้งชุดที่ก่อให้เกิดกิจกรรมทางศาสนาขึ้น เหมือนกับชุดของข้อความ "ตีหัวแล้วเจ็บ เจ็บแล้วร้อง" ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคือ ตีหัวแล้ว ร้อง คำว่า "เจ็บ" มีฐานะเป็นเพียงตัวเชื่อมในชุดของข้อความนี้ เราไม่สามารถแยกเอา คำว่า "เจ็บ" ออกจากบริบทที่มันอยู่ แล้วถามว่า "เจ็บ" คืออะไร มีความหมายอย่างไร แต่ เราจะเข้าใจความหมายของคำว่า "เจ็บ" ได้จากการเข้าใจปรากฏการณ์ของข้อความทั้งชุด คำว่า "พระเจ้า" ก็มีลักษณะในทำนองเดียวกัน เป็นตัวเชื่อมให้เกิดกิจกรรมในทางศาสนา เรา จะดูความหมายของคำ "พระเจ้า" ได้จากหน้าที่ในชุดของข้อความที่ก่อให้เกิดกิจกรรมทางศาสนาขึ้น

เราไม่สามารถแยกเอาคำว่า "พระเจ้า" ออกจากบริบทที่อยู่ แล้วถามว่า "พระเจ้า" คืออะไร มีความหมายอย่างไร เพราะความหมายของ "พระเจ้า" อยู่ที่ข้อความทั้งชุดซึ่งก่อให้เกิดกิจกรรมทางศาสนาดังกล่าว

ภาษาศาสนาในฐานะเป็นเครื่องเร้าให้เกิดประสบการณ์ทางศาสนา เอียน ริมเซย์ เป็นนักปรัชญาคนสำคัญที่มีแนวความคิดแบบนี้ เขาเห็นว่าภาษาศาสนาไม่ใช่ภาษาบรรยาย (description) สิ่งใดสิ่งหนึ่งเหมือนภาษาธรรมดา แต่เป็นภาษาที่เร้าให้เกิด (evocative) ประสบการณ์ชีวิตทางศาสนา หรือที่ริมเซย์เรียกว่าสถานการณ์ทางศาสนา (religious situation) ลักษณะของภาษาศาสนาเป็นเหมือนกับตัวอักษร "ทางออก" ที่ปรากฏบนผนัง และมีลูกศรชี้ไปทิศใดทิศหนึ่ง ซึ่งถ้าเราเดินไปตามลูกศรก็จะพบประตูที่เป็นทางออกนั้น ตัวอักษรดังกล่าวจะมีความหมายต่อเมื่อสามารถชี้ทางไปสู่ประตูได้ ในทำนองเดียวกัน ภาษาศาสนาจะมีความหมายต่อเมื่อสามารถนำไปสู่สถานการณ์ทางศาสนา และจะมีความหมายสมบูรณ์ในสถานการณ์ทางศาสนาเท่านั้น ในกรณีเช่นนี้ ภาษาศาสนาเปรียบเสมือนนิ้วมือที่ชี้ไปยังดวงจันทร์ สิ่งที่ประสงค์จะให้ดูไม่ใช่ขี้นิ้วมือแต่คือดวงจันทร์ ถ้าขี้นิ้วมือของติดอยู่กับนิ้วมือหรือภาษา ก็จะไม่สามารถเห็นดวงจันทร์ หรือเข้าถึงสถานการณ์ทางศาสนานั้น

สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเพียงข้อถกเถียงโดยคร่าว ๆ ของนักปรัชญาทางตะวันตกที่มีต่อเรื่องความหมายของภาษาศาสนาในช่วงที่ผ่านมา การถกเถียงดังกล่าวแม้จะยังไม่มียุติซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย แต่ก็ยังเป็นแนวทางช่วยให้เห็นประเด็นของปัญหากระจ่างขึ้น และในที่สุดอาจไม่มีคำตอบอันหนึ่งอันใดที่สามารถครอบคลุมความหมายของภาษาศาสนาได้ทั้งหมด แต่คำตอบต่าง ๆ ที่มีอยู่เสมอไว้ อาจเป็นแง่แต่ละแง่ที่ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของภาษาศาสนาชัดเจนยิ่งขึ้น

๒.๒ ปัญหาเรื่องความหมายของภาษาศาสนาในทางตะวันออก

เมื่อพิจารณาโดยทั่วไปแล้ว แม้ว่าพื้นฐานความคิดทางศาสนาในตะวันออกจะมีลักษณะแตกต่างไปจากทางตะวันตกก็ตาม แต่ก็มีลักษณะของปัญหาที่เป็นวิกฤตการณ์ทางศาสนาคล้ายคลึงกัน ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะพิจารณาเฉพาะกรณีของพุทธศาสนาในประเทศไทย เป็นตัวอย่างของปัญหาภาษาศาสนาทางตะวันออก

๒.๒.๑ สภาพการณ์ทั่วไปในพุทธศาสนา

สถาบันพุทธศาสนานั้นมีความผูกพันกับสังคมไทยมาช้านาน จนอาจกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมของสังคมไทยมีรากฐานมาจากพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้ว่า ในอดีตวัดมีฐานะเป็น ศูนย์กลาง ของชุมชน แต่ละหมู่บ้านจะมีวัดประจำหมู่บ้านของตนเป็นเครื่อง รวมชุมชนให้เป็น หน่วยเดียวกัน และพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของศาสนาก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและความร่วมมือ พระราชวรมุนีเคยวิเคราะห์บทบาท ของวัดที่มีต่อชุมชนว่า นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแล้ว ยังมีบทบาท อื่น ๆ อีกถึง ๑๑ ประการ อาทิ เป็นสถานสงเคราะห์ผู้ยากไร้ เป็นสถานพยาบาล เป็น สโมสรที่ชาวบ้านจะได้มาพบปะสังสรรค์ หรือเป็นที่ไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทต่าง ๆ เป็นต้น

จนกระทั่ง เมื่อความเจริญแบบตะวันตกเริ่มเข้ามาสู่ประเทศไทย ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ก็เกิดขึ้น บทบาทของวัดและพระสงฆ์ ซึ่งเป็นตัวแทนหลักของสถาบันพุทธศาสนา เริ่ม ถูกสถาบันต่าง ๆ แบบใหม่เข้ามารับช่วงไป

ภาวะแห่งความหวาดวิตกและความไม่มั่นใจในสถานภาพของตนเอง ทำให้สถาบัน พุทธศาสนามีท่าทีในการมองวิทยาการใหม่ ๆ แบบตะวันตกในแง่ลบ กล่าวคือ มองว่าเป็นคิรีจจาน วิชา ซึ่งหมายถึงวิชาภายนอกที่ไร้ประโยชน์อันไม่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติพระธรรมวินัย ความกลัว ว่าวิทยาการเหล่านี้จะแย่งชิงภิกษุไปจากพุทธศาสนา และทำให้พระภิกษุที่ศึกษาวิทยาการต่าง ๆ ดังกล่าว มีจิตผกผันไปทางโลกจนคิดสึกหาลาเพศไปเป็นคฤหัสถ์ เหล่านี้ทำให้มีการกีดกันการ ศึกษาวิทยาการใหม่ ๆ แบบตะวันตก ดังที่พระราชวรมุนีตั้งข้อสังเกตในเรื่องนี้ไว้ว่า

"สิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งซึ่งความเจริญแบบใหม่เข้ามา คือ วิชาการสาขาต่าง ๆ อันเป็นที่มา ของความเจริญแบบใหม่นั้น สังคมคฤหัสถ์ที่เห็นแก่ที่จะรับการศึกษาวิชาการเหล่านี้ ส่วนสังคมสงฆ์ นั้นตรงข้าม มิไค่มองควิชาการเหล่านั้นในฐานะความรู้ต่าง ๆ ที่เสริมสร้างสติปัญญา มนุษย์ให้ รู้จักสิ่งที่อยู่แวดล้อมตนดีขึ้น หรือในฐานะอุปกรณ์สำหรับช่วยใ้มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ในโลก และมี

---

๑ คุุ พระมหาประยุทธ์ ปยุตฺโต, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน", ในบันทึกการ สัมมนา เรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : สยามสมาคม, ๒๕๑๓), หน้า ๑๖.

ความสัมพันธ์กันได้สะท้านยิ่งขึ้น มิได้เห็นวิชาการเหล่านั้นในฐานะสิ่งที่จะนำเอามารองรับ เสริมส่งหลักธรรมในพุทธศาสนา"

การที่สถาบันพุทธศาสนาไม่ยอมรับและเกี่ยวข้องกับวิชาการที่มากับความเจริญใหม่ ๆ นั้น ทำให้ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ทัน ไม่เข้าใจสภาพของสังคมที่เปลี่ยนไป และมองไม่เห็นภาพตนเองภายใต้บริบทของสังคมแบบใหม่ว่าเป็นอย่างไร พระราชมารมณีได้วิเคราะห์ถึงผลสืบเนื่องที่ตามมาจากปัญหาเรื่องนี้ไว้ ๒ ประการ คือ

๑. เมื่อเวลาผ่านไป สังคมคงที่สิ่งที่ไปสัมพันธ์กันขึ้นมาใหม่ และเรียนรู้วิชาการใหม่ ๆ นั้นยิ่งเห็นห่างออกไป ทันทีที่สังคมสงฆ์ที่อยู่ในวงล้อมของตน เห็นเป็นช่องแปลกประหลาดคร่ำครึ ไม่สามารถเข้าใจ เหมือนผู้ที่เกิดคนละยุคคนละสมัย หรือใช้ภาษาพูดคนละภาษา พระสงฆ์ขาดความรู้อันเป็นสื่อกลางที่รวมกันสำหรับชักนำคนเหล่านั้น เขาหาหลักธรรมทางศาสนาที่เขายังไม่รู้ จินตนาการสัมพันธ์กันไม่ได้ ยิ่งห่างเหินจากกันและไม่เข้าใจกันมากขึ้น ยิ่งกว่านั้นยังเข้าใจผิด กล่าวร้ายต่อกันอีกด้วย เสียใจว่าพระสงฆ์ไม่ทำงาน เอาเปรียบชาวบ้าน ฯลฯ ก็เกิดขึ้นโดยนัยนี้
๒. สังคมทั่วไปเห็นว่า วิชาการแผนใหม่เป็นความรู้ของผู้เจริญแล้ว ผู้ใดไม่รู้จักเป็นคนคร่ำครึ เมื่อพระสงฆ์ไม่รู้จักวิชาการเหล่านี้ ฐานะของพระสงฆ์ในความรู้สึกของคนรุ่นใหม่ก็ลดต่ำลง เห็นไปว่าพระสงฆ์เป็นผู้คอยทางสติปัญญา ไม่เกิดความระลึกถึงกวดความรู้สึกศรัทธา นิยมนับถือ ไม่เห็นเหตุ ชักจูงให้อยากเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนั้นยังเห็นว่าวิชาการที่พระสงฆ์เล่าเรียนกันอยู่ ไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและช่วยเหลือสังคมได้ เกียรติ ฐานะ และค่าของการศึกษาพระปริยัติธรรมก็ลดต่ำลง ผู้สำเร็จการศึกษาออกไปไม่ได้รับการยกย่อง กลับถูกเหยียดหยามไม่กล้าประกาศตน เห็นสถาบันสงฆ์กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมาย"

ประกอบกับความล้มเหลวของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ทำให้ช่องว่างระหว่างคนในเมืองกับคนในชนบทมีมากขึ้น ผู้ที่ได้รับการศึกษาตามระบบของรัฐโดยเฉพาะ

^๑ เพ็ญอ้าง, หน้า ๒๐.

^๒ เพ็ญอ้าง, หน้า ๒๑ - ๒๒, ที่ขีดเส้นใต้เน้นโดยผู้เขียน.

^๓ รายละเอียดเรื่องช่องว่างระหว่างสังคมเมืองกับชนบทซึ่งเกิดจากความล้มเหลวของแผนพัฒนาที่ผ่านมา อาจดูตัวอย่างการวิเคราะห์ปัญหาได้จาก เสน่ห์ จามริก, "ปัญหาการพัฒนาในสภาพการเมืองไทย" รัฐศาสตร์สาร (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๒๕), หน้า ๑ - ๕๓.

ได้มากน้อยแค่ไหน การเกิดขึ้น คำรงอยู่ หรือเสื่อมไปของศาสนา จึงขึ้นอยู่กับประโยชน์ ที่มีต่อสังคมเป็นสำคัญ เมื่อศาสนาไม่สามารถตอบสนองความต้องการของยุคสมัยได้ และปัญหาต่าง ๆ สะสมมากขึ้นถึงจุด ๆ หนึ่ง วิฤตการณ์ทางศาสนาก็เกิดขึ้น ปรากฏเป็นกระแสความพยายามใหม่ ๆ ที่จะแสวงหาแนวทางในการอธิบายหลักธรรมทางศาสนาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป ในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่จึงปรากฏมีสำนักปฏิบัติธรรมหรือหมู่คณะต่าง ๆ ทั้งของฝ่ายภิกษุและคฤหัสถ์ ที่พยายามจะเสนอแนวทางใหม่ ๆ ในการทำให้พุทธศาสนามีความหมายต่อชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน และในทัศนะของผู้เขียน สำนักสันติโศภก็คือปรากฏการณ์ที่เป็นกระบวนทัศน์ (paradigm) ใหม่ ในท่ามกลางกระแสความพยายามปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของพุทธศาสนาเหล่านี้

จากข้อพิจารณาที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า วิฤตการณ์ทางศาสนาในตะวันออก ก็มีพื้นฐานมาจากความเจริญก้าวหน้าที่วางอยู่บนรากฐานของความรู้ทางวิทยาศาสตร์เช่นกัน การที่พุทธศาสนาไม่สู้จะมีคุณค่าในสายตาของปัญญาชนรุ่นใหม่ อาจเป็นเพราะการอธิบายข้อความในทางศาสนา เช่น เรื่องนรก - สวรรค์ สิ่งเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ฯลฯ หรือการใช้ภาษาศาสนาแบบที่เป็นอยู่เกินนั้นคู่ไรความหมาย โดยคำว่า "ไรความหมาย" ในบริบทนี้ก็คือไม่มีความเป็นเหตุผล (irrationality) เพราะพิสูจน์ไม่ได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์แบบวิทยาศาสตร์นั่นเอง

ฉะนั้น ความพยายามในการปกป้องพุทธศาสนาเท่าที่นานมา จึงอาจแบ่งได้เป็น ๒ แนวทางใหญ่ ๆ คือ การพยายามแสดงให้เห็นว่า ข้อความที่เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนานั้น สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์แบบวิทยาศาสตร์ และอีกแนวทางหนึ่งอาศัยการตีความภาษาศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของควมมีเหตุผล ในบริบทของคนสมัยนี้

๒.๒.๒ การพิสูจน์ข้อความเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา

แนวทางนี้จะมองภาษาศาสนาจากทฤษฎีการสอดคล้อง (Correspondence theory) คือถือว่าจะมีสิ่งในกาล-อวกาศที่รองรับภาษานั้นอยู่ และนั่นคือ ความหมายของภาษาศาสนา ฉะนั้น เมื่อข้อความในพระไตรปิฎกหลายตอนกล่าวถึงสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น

เรื่อง เทวคามาเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อทูลถามปัญหา การกล่าวถึงเรื่องนรก - สวรรค์ หรือเรื่อง อธิปไตยหาวิสัยต่าง ๆ ฯลฯ พวกนี้ก็จะเชื่อว่ามีสิ่งดังกล่าวที่รองรับภาษาศาสนานั้น ๆ อยู่จริง เมื่อความคิดเหล่านี้ถูกทำลายโดยเรื่องความมีเหตุผลในทางวิทยาศาสตร์ พวกนี้ก็จะพยายามหาทางพิสูจน์ปรากฏการณ์เหนือประสาทสัมผัสดังกล่าว เพื่อปกป้องหลักคำสอนในพุทธศาสนา

๑. ถ้าข้อความใดเป็นคำสอนในพุทธศาสนา $\rightarrow$ ข้อความนั้นจะเป็นความจริง
๒. ถ้าข้อความใดเป็นความจริง $\rightarrow$ ข้อความนั้นจะต้องสามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์แบบวิทยาศาสตร์
๓. พบว่ามีข้อความที่เป็นคำสอนในพุทธศาสนา แต่พิสูจน์ไม่ได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์แบบวิทยาศาสตร์
๔. เพราะฉะนั้น จะมีความขัดแย้งในโครงสร้างทางตรรกวิทยาเกิดขึ้น

เมื่อเป็นเช่นนี้แสดงว่าต้องมีข้ออ้าง (premise) ข้อใดข้อหนึ่งข้างต้นนี้มีผลลาคฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับความเชื่อทางศาสนาจะรับข้ออ้างที่ ๒, ๓ และปฏิเสธข้ออ้างที่ ๑ ก็คือว่ามีข้อความที่เป็นคำสอนในพุทธศาสนาซึ่งเท็จ

กระแสนความพยายามในการปกป้องพุทธศาสนาแนวทางแรก จะรับข้ออ้างที่ ๑, ๒ และหาทางปฏิเสธข้ออ้างที่ ๓ โดยการพยายามแสดงให้เห็นว่าข้อความที่เป็นคำสอนใน

ศูนย์วิทยพัทยากร

เมื่อ B = ข้อความที่เป็นคำสอนในพุทธศาสนา ; T = ข้อความที่เป็นความจริง
S = ข้อความที่สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์แบบวิทยาศาสตร์

$$๑. \quad \forall x(Bx \rightarrow Tx)$$

$$๒. \quad \forall x(Tx \rightarrow Sx)$$

$$๓. \quad \exists x(Bx \cdot \sim Sx)$$

$$๔. \quad \exists x(Sx \cdot \sim Sx)$$

พุทธศาสนานั้น สามารถพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์แบบวิทยาศาสตร์

เหตุผลโดยทั่วไปที่พวกนี้มักจะยกขึ้นมาอ้างก็คือ ประสาทสัมผัสของมนุษย์นั้นมีขอบเขตในการรับรู้จำกัด ตัวอย่างเช่น มีภาพและเสียงในอวกาศรอบตัวเรามากมายที่อยู่ในช่วงคลื่นซึ่งตาของเรามองไม่เห็น และหูของเราไม่ได้ยินเสียง แต่ถ้าเราสามารถสร้างเครื่องรับวิทยุหรือโทรทัศน์ที่รับช่วงคลื่นเหล่านี้ได้ เราจะสามารถเห็นภาพและได้ยินเสียงต่าง ๆ ดังกล่าว

ในทำนองเดียวกัน เรื่องของนรก - สวรรค์, เทวดา, ซาติก้อน - ซาติหน้า ตลอดจนสิ่งเหนือธรรมชาติอื่น ๆ ที่มีกล่าวถึงในพุทธศาสนาก็มีอยู่ เพียงแต่ประสาทสัมผัสของเราไม่อยู่ในขอบเขตที่สามารถรับรู้ปรากฏการณ์เหล่านี้ได้เท่านั้น แต่ทว่าอาศัยการฝึกสมาธิด้วยวิธีต่าง ๆ ตามแบบฉบับของแต่ละสำนักเสนอแนะ ในที่สุดจะช่วยให้ประสิทธิภาพการทำงานของประสาทสัมผัสมีสูงขึ้น และสามารถสัมผัสปรากฏการณ์ที่อยู่เหนือธรรมชาติของขอบเขตแห่งการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสสามัญเหล่านี้ได้ เหมือนกับถ้าเราสามารถสร้างเครื่องรับวิทยุหรือโทรทัศน์ที่มีประสิทธิภาพในการรับคลื่นช่วงต่าง ๆ สำเร็จ ก็จะสามารถได้ยินเสียงที่หูของคนทั่วไปไม่ได้ยินหรือเห็นภาพที่คนทั่วไปมองไม่เห็นฉะนั้น

การพยายามแสดงให้เห็นว่า คำสอนในพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มีความเป็นเหตุผล เพราะสามารถพิสูจน์ยืนยันให้เห็นได้จากข้อมูลเชิงประจักษ์นี้ มีปรากฏในวงการชาวพุทธช่วงที่ผ่านมา

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

เหตุที่ต้องรับข้ออ้างที่ ๑ ก็เพราะมีความเชื่อว่าพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉะนั้นสิ่งที่ทรงสั่งสอนจึงนิคพลาตไม่ได้ ถ้าเกิดมีข้อนิคพลาตเกิดขึ้นสักจุดหนึ่ง ก็เท่ากับเป็นการทำลายรากฐานความเชื่อของพุทธศาสนาทั้งหมด และที่รับข้ออ้างที่ ๒ ก็เพราะผลกระทบจากความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการใหม่ ๆ ทำให้รับเอาวิทยาศาสตร์เป็นแม่บทของความรู้อย่างเป็นจริง

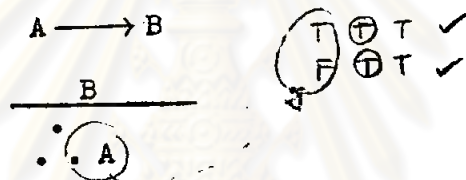
๒ การแก้ปัญหาตามแนวทางนี้จะเป็นการแก้ตรงข้ออ้างที่ ๑ จาก $\exists x(Bx \sim Sx)$ เป็น $\sim \exists x(Bx \sim Sx)$ หรือ $\forall x(Bx \rightarrow Sx)$

ไม่น้อย อาทิ มีการจัดตั้งสำนักค้นคว้าทางวิญญาณเพื่อพิสูจน์เผยแพร่หลักโอบปาติกะมีจริง
วิญญาณมีจริง ทายแล้วไม่สูญ มีการร่างหลักทางวิทยาศาสตร์เพื่อยืนยันความเชื่อเหล่านี้^๒
หรือมีการอาศัยสถานะของการเป็นนักวิทยาศาสตร์ช่วยยืนยันเผยแพร่ความคิดดังกล่าว^๓ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามโครงสร้างทางตรรกวิทยาในการพิสูจน์ตามแนวนี้นี้มีจุดที่อาจแย้งได้ คือ

- ๑. ถ้ามี, เทวคามีจริง → เมื่อฝึกสมาธิถึงระดับหนึ่งจะเห็นผี, เทวคาได้
- ๒. มีคนที่ฝึกสมาธิถึงระดับหนึ่งแล้วเห็นผี, เทวคาได้
- ๓. เพราะฉะนั้นสรุปว่ามี, เทวคามีจริง

ลักษณะของโครงสร้างทางตรรกวิทยาในการอ้างเหตุผลตามแนวนี้นี้จะเป็น

ซึ่งจะเห็นได้ว่า เป็นการอ้างเหตุผลผิด (Fallacy) เพราะอาจหาสาเหตุอื่น ๆ มาอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้ เช่น อาจอธิบายได้ว่าภาพที่เห็นในขณะฝึกสมาธินั้นเป็นเพียงอุปาทานหรือภาพหลอนต่าง ๆ ที่เกิดจากจิตใต้สำนึกของเราเอง เป็นต้น การฝึกสมาธิแล้วเห็นภาพผี, เทวคาต่าง ๆ จึงไม่ใช่เงื่อนไขที่จะสรุปว่า ผี, เทวคาจำเป็นต้องมีจริง นอกจากนี้รายละเอียดของสิ่งที่เห็นในสมาธิ แต่ละสำนักก็มักจะไม่เหมือนกัน ฉะนั้น แม้สำนักเหล่านี้จะอาศัยโครงสร้างในการอ้างเหตุผลแบบเดียวกัน แต่ก็ไม่ค่อยลงรอยกันนัก จากสาเหตุต่าง ๆ ดังกล่าว

.....
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ คุรุรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมของสำนักค้นคว้าทางวิญญาณได้จาก วารสารวิญญาณ ที่สำนักนี้ตีพิมพ์เผยแพร่มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘

^๒ คุรุตัวอย่างจาก บุดฺดี เมฆางกูร, ศิแฉไสยศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ (กรุงเทพฯ : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๒๒)

^๓ คุลุ่ม วัชรโรบล, ประสบการณ์จากวิญญาณ (พระนคร . ศูนย์การพิมพ์, ๒๕๑๑).

ความพยายามที่จะพิสูจน์ว่าหลักคำสอนในพุทธศาสนามีความเป็นเหตุผล สอดคล้องกับหลัก
วิทยาศาสตร์ตามแนวการอ้างเหตุผลข้างต้น จึงไม่ค่อยได้รับความสนใจจากหมู่ปัญญาชน
เท่าไรนัก

๒.๒.๓ การที่ความภาษาศาสตร์ให้สอดคล้องกับเงื่อนไขความมีเหตุผล

แนวทางในการแก้ปัญหาอีกวิถีทางหนึ่งจะเป็นการยอมรับข้ออ้างที่ ๑, ๒ และ
ปฏิเสธข้ออ้างที่ ๓ เช่นกัน แต่ปฏิเสธโดยถือว่าความหมายของภาษาอยู่ที่การใช้ ภาษาศาสตร์
มีฐานะเป็นเพียงเครื่องมือที่นำไปสู่ประสบการณ์ทางศาสนาเท่านั้น ในยุคสมัยหนึ่งศาสนาอาจ
จำเป็นต้องอาศัยภาษาที่ใช้กันอยู่ในบริบทของสังคมตอนนั้น เป็นเครื่องมือสื่อเข้าให้ผู้ฟัง เข้าถึง
แบบชีวิตและประสบการณ์ทางศาสนา แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป การใช้ภาษาศาสตร์ลักษณะเดิม
ในบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป จะทำให้ความหมายของภาษาศาสตร์นั้นเปลี่ยนไปจากเดิมด้วย

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความหมายของภาษาศาสตร์จึงมีอยู่ ๒ ระดับ คือ ความหมาย
ในระดับนิเวศน์ที่จะเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม อันเป็น "ภาษาคน" อย่างหนึ่ง และความหมาย
ในระดับลึกที่เป็นเจตจำนง ซึ่งศาสนามุ่งหมายจะสื่อความให้ศาสนิกเข้าใจ อันเป็น "ภาษาธรรม"
อีกอย่างหนึ่ง ในกรณีนี้พบว่า มีข้อความอันเป็นคำสอนทางพุทธศาสนา แต่พิสูจน์ไม่ได้ด้วยวิธี
การเชิงประจักษ์ จึงอาจอธิบายได้ว่าเป็นความเข้าใจคลาดเคลื่อนที่เกิดจากการมองความ
หมายของภาษาศาสตร์แบบ "ภาษาคน" ไม่ใช่มองแบบ "ภาษาธรรม" ฉะนั้น การรู้สึกรู้ว่าคำสอน
ในศาสนาไม่มีความเป็นเหตุผล จึงเกิดจากการที่คนเข้าใจความหมายของภาษาศาสตร์ผิด
แต่ไม่ใช่เกิดจากศาสนาสอนผิด

แนวความคิดในการมองภาษาศาสตร์เช่นนี้ เริ่มมีมาตั้งแต่ในสมัยของสมเด็จพระ
พระวชิรญาณวงศ์ และต่อมาท่านพุทธทาสภิกขุได้พัฒนา เป็นระบบความคิดที่ชัดเจนในเรื่องภาษาคน
ภาษาธรรม แนวความคิดดังกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุมีอิทธิพลต่อหมู่ปัญญาชนจำนวน

* ดู พุทธทาสภิกขุ, ภาษาคน-ภาษาธรรม (กรุงเทพฯ : สำนักหนังสือธรรมยุติก, ๒๕๒๐).

มาก^๑ แต่ก็มีชาวพุทธจำนวนไม่น้อยเห็นว่า เป็นการตีความเอาเองตามใจชอบ เป็นการบิดเบือนพุทธพจน์^๒ และทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนาลดน้อยลง เพราะการตีความแบบนี้เป็นการปฏิเสธปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องชักจูงให้คนหันมาศรัทธาในพุทธศาสนา แต่อันที่จริงการตีความแบบนี้ ไม่ได้มีนัยแฝง (implication) ของการปฏิเสธสิ่งเหนือธรรมชาติดังกล่าวอยู่แล้ว เพียงแต่เป็นการชี้ให้เห็นว่า การเข้าใจความหมายของภาษาศาสนาแบบ "ภาษาคน" เช่นนี้ ยังไม่ใช่จุดหมายที่เป็นแก่นสารของพุทธศาสนา ฉะนั้น จึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องไปให้ความสนใจอะไร เพราะไม่ว่าสิ่งเหล่านั้นจะมีจริงหรือไม่ก็ตาม หากได้กระทบกระเทือนต่อฐานะของหลักธรรมในพุทธศาสนาไม่^๓

กล่าวโดยสรุป ข้อตกเถียงทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องความหมายของภาษาศาสนาเท่าที่นำมาเป็นผลกระทบจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ที่พัฒนาอย่างรวดเร็วตั้งแต่ยุคหนึ่ง

^๑ กู ส.ศิริรักษ์, "๕๐ ปีสวนโมกข์และท่านพุทธทาส", ใน พุทธทาสกับคนรุ่นใหม่, เมื่อคนหนุ่มสาวถามถึงรากของความเป็นไทย (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๒).

หน้า ๓๗๕ - ๓๗๗.

^๒ กูตัวอย่าง เรื่องนี้จากการตอบข้อกล่าวหาของหนังสือคำสอนเตียรถีย์, พุทธทาสภิกขุ "ธรรมะนำ" ลง "ธรรมะโคลน" (กรุงเทพฯ : สำนักหนังสือธรรมบุชา, ๒๕๒๔).

^๓ อันนี้เป็นการแก้อออ้าง (premise) ที่ ๓ จาก $\exists x(Bx \cdot \sim Sx)$ ให้เป็น $\sim \exists x(Bx \cdot \sim Sx)$ หรือ $\forall x(\sim Sx \rightarrow \sim Bx)$ จะเห็นได้ว่าถ้าเป็น $\sim Bx$ แล้ว ไม่ว่า Sx จะจริงหรือเท็จก็ไม่ใช่ประเด็นสำคัญที่ต้องตกเถียงอีกต่อไป การตีความภาษาศาสนาตามแนวทางนี้ จึงไม่ใช่เป็นการปฏิเสธปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติต่าง ๆ เพียงแต่ชี้ให้เห็นว่าไม่มีประโยชน์ และไม่มี ความจำเป็นอะไรที่ต้องมาถกเถียงกันว่าสิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือไม่

สมัยกลาง การรับเอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นตัวแทนของความจริงและคชามีเหตุผลใน
 หมดคนทั่วไป ทำให้ฐานะของศาสนาตกต่ำลงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในขณะที่ความเจริญ
 ก้าวหน้าทางวัตถุแปลก ๆ ใหม่ ๆ อันเป็นผลพวงจากการประยุกต์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไป
 ใช้แก้ปัญหาของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ได้กลายเป็นประจักษ์พยานอันมั่นคงที่
 ช่วยสนับสนุนฐานะแห่งความจริงและความเป็นเหตุผลของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ จนยาก
 ที่จะหาข้อโต้แย้งใดมาสันคลอนความเชื่อดังกล่าวได้ นักการศาสนาทั้งทางตะวันตกและตะวันออก
 จึงจำเป็นต้องพยายามหาทางอธิบายความหมายของภาษาศาสนาให้สอดคล้องกับพื้นฐานความรู้
 ทางวิทยาศาสตร์ เพื่อรักษาสถานภาพแห่งความจริงของคำสอนทางศาสนาไว้

แต่ความพยายามดังกล่าวก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จเป็นที่น่าพึงพอใจมากนัก ในวิทยานิพนธ์
 ฉบับนี้จึงมุ่งหมายจะแสวงหากรอบความคิดที่ช่วยอธิบายปรากฏการณ์ของปัญหาทางศาสนาจากมิติ
 ทางด้านการใช้ภาษา เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่การแก้ปัญหาต่าง ๆ ในทางศาสนาต่อไป

ศูนย์วิทยพัชกร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำว่า ความเป็นเหตุผล (rationality) ในที่นี้ใช้ในความหมายซึ่งเข้าใจ
 กันทั่วไป แต่อันที่จริงก็ยังเป็นมโนทัศน์ที่ไม่ชัดเจนนัก ดังจะเห็นได้จากการวิเคราะห์ใน
 มารค ตามไท. ความเชื่อกับความเป็นเหตุผล. งานวิจัยที่ทำระหว่างลาเพิ่มพูนความรู้วิชา
 การ (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕).